

DRUŽBA SVETEGA RAFAELA DO USTANOVITVE LJUBLJANSKE PODRUŽNICE

B o g d a n K o l a r

Izseljevanje, ki se je v 19. stoletju vedno bolj širilo in v večini evropskih izseljenskih dežel doseglo svoj višek v drugi polovici tega stoletja oziroma na prehodu v 20. stoletje, je izseljenskim deželam, ki nas zanimajo, prineslo nova vprašanja. Če so se prebivalci v glavnem izseljevali zato, da bi zaživel bolj svobodno in izboljšali svoje ekonomsko stanje in so jih dežele priseljevanja sprva sprejemale z odprtimi rokami, so dežele, od koder so odhajali, na ta način skušale reševati nakopičena vprašanja v lastnem okolju. Vendarle so se posamezniki in ustanove že zgodaj začeli zavedati tudi negativnih posledic takih premikov. To je mogoče videti v deželah, ki so prve doživele odhod prebivalstva, kot so bili britanski otoki, posebej Irska, Nemčija, Francija in Skandinavija. Sredi stoletja je bil močnejši val iz Nemčije, v prvih desetletjih druge polovice stoletja pa so se v izseljevanju uveljavile mediteranske dežele, zlasti Portugalska in Italija, ki so se jim v zadnjih desetletjih pridružile dežele jugovzhodne in vzhodne Evrope. Intenzivnost in ritem izseljevanja iz posameznih dežel kažeta na poskuse sodelovanja med oblastmi v Evropi in v Združenih državah Amerike, ki so bile med izbranimi cilji evropskih izseljencev na prvem mestu, in drugimi deželami naseljevanja, kot so Kanada, Nova Zelandija, Južna Afrika, Južna Amerika, za izseljence iz romanskih dežel pa sta bili na prvem mestu Argentina in Brazilija.

ZAČETKI CERKVENIH IZSELJENSKIH USTANOV

Poleg drugih problemov, ki jih je prinesel pojav izseljevanja, je bil tudi sklop vprašanj, ki so jih morale reševati cerkvene ustanove. Izseljevanje je potekalo iz krajev s pretežno ustalje-

nim verskim življenjem in institucijami na področja, ki so bila do nedavnega še misijonska ali pod vplivom nekatoliških krščanskih skupnosti. V želji po boljšem zaslužku in rodovitnejšem kosu zemlje so se izseljenci pogostokrat naselili daleč od cerkvenih središč ter zlahka zašli v verski indiferentizem ali v praktični ateizem. Za to je bila ugodna okoliščina, če niso srečali cerkvene skupnosti ali duhovnika, ki bi znal njihov jezik. Da bi bil odhod iz prvotnega okolja pripravljen, da ne bi prekinili stikov s cerkveno skupnostjo, iz katere so izhajali, in da bi z vključitvijo v novo cerkveno skupnost ostali člani Cerkve, je po prizadevanju nekaterih posameznikov zaživelo več ustanov, ki so bile namenjene izključno izseljencem in ohranjanju njihove verske in narodne integritete. Nemalekraj so bile organizirane na narodnostni podlagi. Povezovali so se z drugimi cerkvenimi, predvsem karitativnimi ustanovami, in imele podporo za svoje delo v osrednjih ustanovah katoliške Cerkve.

Zaradi odmevnosti in razvejene dejavnosti je treba najprej omeniti ustanove, ki so zaživele v Italiji. Leta 1883 je papež Leon XIII. s posebnim dokumentom naročil nadškofom v Neaplju, Genovi in Palermu, treh največjih italijanskih pristaniščih, da pomagajo izseljencem pri odhodu. Ustanovljeni so bili različni odbori, ki so na tem področju delali prve korake. Trajnejše je bilo delo, ki ga je začel škof v Piacenzi Giovanni Battista Scalabrini (1839-1905).¹ Po naročilu kongregacije Propaganda Fide, ki ji je predstavil problem izseljevanja, je naredil načrt pomoči italijanskim izseljencem. Leon XIII. ga je odobril 26. junija 1887. Iz tega se je v naslednjih letih razvila posebna redovna skupnost misijonarjev sv. Karla, imenovana tudi skalabrijani, katerih prva naloga je bilo delo med italijanskimi izseljenci. Za razširitev možnosti delovanja je že leto kasneje nastala ženska redovna skupnost, katere začetnica je bila Francesca Cabrini (1850-1917).² Redovnic se je oprijelo enako ime - skalabrijanke. Scalabrini je posvetil izseljenskemu vprašanju številne spise. Zavod Kristofa Kolumba v Piacenzi, v katerem so se pripravljali duhovniki za delo med italijanskimi izseljenci v Ameriki, in Družba sv. Rafaela sta postali osrednji izseljenska ustanova v Italiji do preloma stoletja. Središče Rafaelove družbe je bilo v Piacenzi, okrog dvajset podružnic pa je bilo po raznih mestih, med drugim v New Yorku, kjer so postavili dom za sprejem izseljencev.³

Družba sv. Rafaela⁴ je v zadnjih dveh desetletjih preteklega stoletja in nato do druge svetovne vojne postala osrednja oblika dela, ki se je v prid izseljencev razvilo v Cerkvi na ravni posameznih škofij. Zamišljena je bila kot cerkvena bratovščina, ki bi z združenimi močmi, s podporo cerkvenih in državnih ustanov, karitativnih gibanj, s članarino ter s samostojnimi akcijami, ki bi ji pomagale pri zbiranju sredstev, pomagala izseljencem pri pripravi na odhod, med potjo in pri prihodu v novo okolje, da bi ohranili vero, človeško dostojanstvo in našli najboljše možnosti za uresničitev ciljev izselitve. Po dosegljivih virih⁵ so do začetka devetdesetih let nastale v Nemčiji, Avstriji, Belgiji, Švici in Italiji. Med temi je bila poleg italijanske najbolj delovna nemška. Pod njenim okriljem se je razvila avstrijska.

Za začetek nemške družbe, ki bi reševala izseljenska vprašanja med Nemci, ki so zapuščali Evropo, veljajo sklepi 18. občnega zbora katoliških združenj Nemčije in Avstrije, ki je bilo leta 1867 v Innsbrucku. Na dnevnem redu je bilo izseljensko vprašanje in poziv ameriškim škofom. V njem so škofove v Združenih državah prosili, da bi pomagali nemškim izseljencem, ki so prihajali v Ameriko. Naslednje leto so na zborovanju v Bambergu ustanovili komite za zaščito izseljencev, ki pa je imel zaradi premajhnih sredstev le omejene možnosti delovanja. 1869 so na zboru nemških katoliških društev v Düsseldorfu ustanovili skupino, ki bi prevzela organizacijo dela za izseljence, in njeno delo postavili pod varstvo nadangela Rafaela, ki v krščanskem svetu velja za spremljevalca ljudi na potovanjih.⁶ Istočasno so podprli ustanovitev misijonarskih postaj v osrednjih pristaniščih Bremnu in Hamburgu, od koder je odhajalo največ izseljencev. To leto bi lahko obravnavali kot leto ustanovitve nemške Družbe sv. Rafaela, ki je 1871 dosegla potrditev cerkvenih in državnih oblasti.⁷ 9. julija 1878 je papež Leon XIII. družbi priznal cerkvene pravice, članom, ki jo materialno in duhovno podpirajo, pa podelil nekatere privilegije. Razgibana dejavnost je nato dobivala vedno večje razsežnosti, zlasti od 1890 dalje, ko je v Luzernu pripravila prvo mednarodno konferenco o izseljevanju.⁸ Gonilna sila je bil Peter Paul Cahensly (1838-1923), nemški državni poslanec, ki je kot trgovec v pristaniščih videl stiske izseljencev.⁹ S pomočjo sodelavcev v pristaniščih, ki so kot zaupniki posredovali v primerih zlorab,

stisk ali pokazali izseljencem boljše možnosti potovanja, je želel preprečiti številne tragedije. Ker so bili sodelavci v večini primerov duhovniki, so poskrbeli tudi za versko razsežnost potovanja. Za sprejem izseljencev v New Yorku je bilo konec osemdesetih let ustanovljeno zavetišče *Leohaus*.¹⁰

Rafaelova družba je vsako leto pripravljala javni občni zbor, na katerem so pregledali delo, sprejemali nove načrte in volili novo vodstvo. Društveno glasilo *St. Raphaels-Blatt* (Rafaelov list)¹¹ je o tem redno poročalo. List ima za proučevanje nemškega izseljevanja važno dokumentarno vlogo. Zaradi vključevanja poročil iz širšega prostora pa je pomemben tudi za problematiko sosednjih dežel in izseljevanja kot celote. Med stalnimi rubrikami v tem listu, so bile: že omenjena poročila o delovanju Rafaelove družbe, nova zakonodaja s področja izseljevanja tako v deželah odhoda kot v krajih priseljevanja, novice iz izseljenskega sveta, razprave o izseljenskem vprašanju in seznanjanje s publikacijami s tega področja. Izseljence so opozarjali na dokumente, ki so jih morali imeti s seboj, in na ljudi, na katere so se lahko obračali, ko so bili na poti ali pa so prispeli v deželo priselitve. Zanimiva so tudi statistična poročila o odhodih iz posameznih dežel ali čez določena pristanišča ter o nabirkah, ki so jih organizirale škofije in župnije za redno poslovanje izseljenskih ustanov.

Da je delo Rafaelove družbe naletelo na različne ocene, je povsem razumljivo. Po organizacijski in vsebinski strani je segalo na več področij in se pri tem srečevalo s pristojnostmi različnih oblasti. Na začetku leta 1891 je bilo tako potrebno vlogo družbe ponovno predstaviti, ker so ameriški škofje začutili njeno delovanje kot vmešavanje v lastne pristojnosti.¹² V poslanici na papeža so najprej spregovorili o nujnosti dela za evropske izseljence v obeh Amerikah. Kot ustrezne oblike za to so predlagali ustanavljanje narodnostnih župnij, na katerih bodo delovali duhovniki, ki bodo govorili jezik priseljencev, posebna semenišča (po zgledu škofa Scalabrina) za vzgojo izseljenskih duhovnikov ter ustanavljanje Rafaelovih družb po škofijah, kjer jih še ni bilo. V imenu evropskih Rafaelovih družb pa so naslovili poslanico tudi na ameriške škofo ter zavrnil napačne interpretacije o namenih družb, ki so se pojavile v ameriškem tisku. Posebej so poudarili, da se ne namestavajo vmešavati v ameriške zadeve ali žaliti tamkajšnjih

škofov. Želeli so samo zaščititi *naše izseljence* v duhovnih in materialnih zadevah in jim tako pomagali, da ostanejo člani Cerkve.¹³ Napetosti je mogoče razumeti v kontekstu ameriškega cerkvenega življenja in različnega gledanja na stopnjo vključevanja priseljencev v ameriške skupnosti. Predvsem izseljenci nemškega govornega področja so želeli ohraniti v bogoslužju svoj jezik, ustanavljati lastne skupnosti in pripeljati s seboj domače duhovnike. Del ameriške hierarhije temu ni bil naklonjen. Pogajanja s pristojnimi oblastmi v Rimu v drugi polovici osemdesetih let kažejo, da so slednjič izseljenci dobili pravico do narodnih župnij, saj je obveljalo prepričanje, da je Amerika dežela svobode in da to velja tudi pri vključevanju priseljencev v cerkvene strukture. Tvorci takšnih meril so bili prepričani, da bo s prenehanjem izseljevanja v evropskih deželah minila potreba, da v Ameriki dobivajo lastne župnije.¹⁴

Iz ohranjenega dokumentarnega gradiva je mogoče sklepati, da je bilo delovanje nemške Družbe sv. Rafaela zelo razgibano, da je imela razpredeno organizacijsko strukturo in viden vpliv na oblasti, ki so lahko pomagale pri reševanju izseljenskega vprašanja. V povezanosti z njo je zaživela avstrijska Rafaelova družba, ki pa ni dosegla tolikšnega pomena in je začela z delom pozneje ter v spremenjenih pogojih izseljevanja.

DRUŽBA SV. RAFAELA NA DUNAJU

Že sam začetek zanimanja za izseljence iz habsburške monarhije sega v poznejši čas. Šele na drugem katoliškem shodu na Dunaju leta 1889 je namreč pritegnil pozornost zborovalcev predsednik nemške Rafaelove družbe P. P. Cahensly, ki je predstavil položaj izseljencev in tveganja, v katera stopajo z odločitvijo, da si v svetu poiščejo boljše pogoje življenja. Pripravljalni sestanek za ustanovitev družbe je bil 6. marca 1890. 24. oktobra istega leta pa je potekalo ustanovno zborovanje avstrijske Družbe sv. Rafaela, ki se je dokajšnjo mero navdušenja predstavila javnosti. Za predsednika so izvolili dednega princa Johanna von Schwarzenberga. Da delovanje ni bilo bolj plodovito, bi bilo mogoče pripisati več vzrokom. Na izseljence so pogostokrat gledali kot na avanturiste in po tem presojali dejavnosti družbe. Gmotna sredstva si je morala šele priboriti. Močno oviro pa je predstavljala tudi narodnostna različnost

države. Težko je bilo namreč pritegniti k sodelovanju predstavnik vseh narodov monarhije in jih povezati v enotnem delu, saj je bilo jasno, da je v deželah priseljevanja poudarjeno izražena želja po narodno enotnih župnijah, tisku in drugih oblikah skupnega dela.¹⁵ Dokler je bila Rafaelova družba organizirana kot centralna ustanova monarhije, je bila po svojem značaju mednarodno združenje, v katerega ni bilo lahko pritegniti zastopnike posameznih narodov, a tudi izseljenci se niso čutili povezani z družbo. Organizatorji so celo ugotavljali, da je bila prava umetnost zbrati skupino zavzetih ljudi in da tudi katoliški temelj ni zadostoval. Ker so bili izseljenci bolj povezani z domačimi ljudmi in ustanovami v domačem kraju kot z neko mednarodno ustanovo, je bilo po prenovljenem statutu Družbe sv. Rafaela iz leta 1906 mogoče ustanavljati družbe po narodnem ključu. Le-te so v lastnem okolju širile ideje Rafaelove družbe, imele stike z izseljenci v narodnem jeziku, gojile pa so tudi povezanost med samimi rojaki v Združenih državah.

Osnovne značilnosti in naloge družbe je mogoče razbrati iz statuta, ki so ga pripravili spomladi 1890 in so ga pristojne oblasti potrdile 13. maja 1890.¹⁶ Temeljni namen družbe je bilo varovanje katoliških izseljencev iz monarhije - v zadnjih obdobjih so razširili pozornost - pred nevarnostmi, ki so jim grozile od odhoda na pot do dosege cilja tako glede vere, nravnosti kot tudi imetja (čl. 1). Da ne bi prihajalo do napačnega razumevanja nalog, so večkrat posebej poudarjali, da Rafaelova družba ne namerava podpirati izseljevanja ali ga pospeševati, temveč le pomagati izseljencem, ki se odločijo, da odidejo v svet. Za doseg te ciljev so si določili nekatera sredstva: tiskanje in razširjanje spisov za informiranje izseljencev, pošiljanje več jezikov veščih ljudi v pristanišča, odkoder so izseljenci odhajali čez ocean, pridobivanje zanesljivih ljudi, ki bi izseljencem na poti lahko pomagali (čl. 2). Za načelno reševanje izseljenskega vprašanja so s predlogi sodelovali v političnih strukturah, saj so bili med člani tudi poslanci raznih zborov. Finančna sredstva, ki so jih potrebovali za uresničevanje tako zastavljenih ciljev, so zbirali z letnimi prispevki članov, s prostovoljnimi darovi, volili, redno podporo Leopoldinine ustanove. Velik delež so predstavljala sredstva, ki so jih prejeli od vlade, državnih in cerkvenih ustanov ter od uglednih javnih delavcev. Na začetku je znašal letni prispevek članov 50 krajcarjev.

Vsako leto je bilo na praznik zavetnika Rafaela (24. oktobra) ali v neposredni bližini tega dne splošno zborovanje, na katerem so pregledali delo, volili vodstvo, sprejemali nove usmeritve in reševali vprašanja, ki so se pojavljala v vmesnem času. Poročila o zborih so bila običajno objavljena v dnevnem časopisju. Sedež 15 članskega odbora je bil na Dunaju. Odbor je bil sestavljen iz peterice, ki je živela na Dunaju ali v bližini, in je dejansko vodila delovanje družbe, ter iz zastopnikov narodov; takšna je vsaj bila želja. Po prvotnem statutu je bilo predvideno, da bi bili v posameznih škofijah pomožni odbori kot podaljšana roka osrednjega vodstva na Dunaju. Okoliščine so pozneje narekovale drugačen način vključevanja narodnih zastopstev. Seveda pa je statut obsegal še vse druge značilnosti, ki so jih vključevale temeljne listine cerkvenih ustanov.

Poseben pomen za delovanje Rafaelove družbe so imeli poverjeniki v pristaniščih, ki so uresničevali pretežni del nalog, ki si jih je zastavila družba. Od časa do časa jim je zato dunajsko vodstvo poslalo okrožnico z navodili in nekakšnimi delovnimi smernicami. Poverjeniki so bili običajno duhovniki, ki so že delovali v določenem kraju in so bili pripravljeni sprejeti še dodatne naloge, ali so nalašč za delo med izseljenci prišli v pristanišče. Zastopnik družbe in izseljenski urad sta bila razen v Bremnu, Hamburgu, Antwerpnu in drugih mestih tudi v Trstu.

Drugo skupino poverjenikov so sestavljali duhovniki po škofijah. Ti so prevzeli nalogo, da bodo razširjali informacije o Rafaelovi družbi, opozarjali izseljence na zastopnike, pri katerih so na poti lahko iskali pomoč, in vzdrževali stike s sodelavci v pristaniščih. Poverjeniki so imeli priporočilne izkaznice, ki so jih delili izseljencem, preden so odšli na pot. Pri njih je bilo mogoče dobiti literaturo, ki jo je izdajala Rafaelova družba, in so zastopali njene interese na škofijski ravni. Iskali so možnosti za ustanavljanje pomožnih odborov, zbirali članarino in bili v rednem stiku z osrednjim vodstvom na Dunaju. S te strani jim je bilo svetovano, da izseljencem le pomagajo pri uresnitvi njihovega načrta, da jim torej ne izbirajo pristanišča ali la-dijske družbe. Sprotna obvestila, tudi o cenah prevozov in storitvah v pristaniščih, so lahko našli v društvenem glasilu. Seveda je bilo v pristaniščih pred odhodom ladje poskrbljeno za prejem zakramentov in drugih oblik verske priprave za pot.

Priporočilna izkaznica, ki so jo prejeli izseljenci, je obsegala podatke o pristaniščih in ljudeh, na katere se je bilo mogoče obrniti, kakor tudi navodila, kako naj se vedejo do tujcev, oblasti, o prtljagi, ki so jo lahko nesli s seboj, in drugem.¹⁷

SLOVENCİ IN DUNAJSKA RAFAELOVA DRUŽBA

Reči je mogoče, da so bili slovenski cerkveni vrhovi z začetkom delovanja Družbe sv. Rafaela na Dunaju dobro seznanjeni in da so se po osrednjih ustanovah monarhije vključevali v njeno delo. Kot avstrijski državljani so bili slovenski izseljenci deležni pomoči njenih zastopnikov. Le nekaj mesecev po ustanovnem občnem zboru je škof dr. Jakob Missia v Škofijskem listu že objavil statut družbe in v uvodu poudaril, da družba nikakor ne namerava pospeševati izseljevanja, temveč le pomagati tistim, ki so se odločili, da zapustijo domovino in da si ne bi mogla izbrati bolj ugodnega časa za vstop v javnost kot ravno devetdeseta leta, ko se je razmahnilo delo izseljenških agentov.¹⁸ Po vsem sodeč prva novica ni prinesla velikih sadov. Izseljevanje se je sicer nadaljevalo, a organiziranega dela v prid izseljencev ni bilo. Javna skrb se je omejevala le na svarila in povzemanje novic o tragičnih usodah izseljencev, ki so jih objavljali časopisi v tujini.

Drugi katoliški shod leta 1900 se je v svojih resolucijah spomnil tudi izseljencev. Socialni odsek je celo posredoval podatke o delovanju raznih bratovščin v nemških deželah in ugotavljal, da število slovenskih izseljencev neprestano raste, a delovanja v njihov prid ni bilo.¹⁹ Javno prepričanje je bilo, da izseljevanja ni mogoče zaustaviti, le izseljencem je mogoče pomagati. Drugi narodi so zanje naredili veliko več. Ugotavljali so, da imajo nemški katoličani v ta namen Društvo sv. Rafaela, ki silno dobro deluje in ki je že v mnogih primerih pomagalo tudi našim. Predstavljene so bile nekatere značilnosti njegovega delovanja: »*V pomorskih mestih, kjer se seda na ladije za v Ameriko, ima to društvo svoje zastopnike, ki brezplačno pojasnjujejo potnikom vse, kar žele. Ravno tako je tudi v ameriških primorskih mestih društvo v pomoč došlim izseljencem.*«²⁰ Bralci so bili povabljeni, da bi povedali svoje izkušnje in predloge, kako bi bilo izseljencem mogoče pomagati.

Zdi se, da je prve konkretnejše oblike reševanja izseljenškega

vprašanja uspel uresničiti škof dr. Anton B. Jeglič, ki se je leta 1903 povezal z vodstvom Rafaelove družbe na Dunaju in nato to problematiko vključil v delo prve ljubljanske škofijske sinode istega leta. Le-ta je določila vrsto konkretnih oblik dela in med drugim poudarila vlogo Rafaelove družbe, ki so jo nameravali preseliti na slovenska tla. Sinodalne določbe so postale temelj dela v naslednjih letih.²¹

Prvikrat so se slovenski zastopniki udeležili občnega zbora avstrijske Rafaelove družbe 18. oktobra 1903. Na tem zboru je bila poudarjena nujnost, da se spremeni način delovanja in da se vsi odgovorni zavedo posledic izseljevanja za vso monarhijo. Izkušnje zastopnikov nemške družbe, navzočnost nosilcev javnih in cerkvenih služb iz vse države so dale zborovanju poseben pomen. Ljubljanskega škofa je zastopal prof. dr. Ivan Janežič, ki je pozdravil zbor. Škof Jeglič pa je poslal pozdravni telegram. Navzoč je bil tudi predstavnik mariborske škofije.

Osrednja tema pogovora je bilo izseljevanje v Brazilijo, ki se je zlasti razmahnilo v notranjeavstrijskih deželah. Ko je bilo ukinjeno suženjstvo, so lastniki kavnih plantaž morali dobiti delovno silo od drugod. Po prepričanju zborovalcev je imel agent Jose de Santos nalogo, da je iz Evrope pripeljal 100.000 ljudi za delo na plantažah. Imeli so brezplačno vožnjo in zagotovljeno delo. Tisoči so šli za tem klicem, a so prepozno spoznali, da so bili prevarani. Zaradi pomanjkanja sredstev se niso mogli vrniti. Prva naloga družbe naj bi zato bila, da se jim pomaga. Izseljevanje nasploh so imeli za socialno bolezen, ki je policija ni bila sposobna rešiti. Po načrtih so nameravali posvetiti posebno skrb iskanju zastopnikov, ki so bili večji katerega od slovanskih jezikov, za delo v pristaniščih saj je posebno hitro naraščalo število izseljencev iz teh dežel. V odbor so bili poleg drugih izvoljeni Andrej Gassner, tovarnar iz Tržiča, dr. Ivan Janežič, profesor moralne teologije v Ljubljani, Andrej Kalan, župnik; iz seznama članstva pa je bilo mogoče ugotoviti še nekatere s slovenskega ozemlja. Član je bil konzistorij mariborske škofije, dr. Janez Ev. Krek, teološki profesor in deželni poslanec, dr. Franc Nagl, škof v Trstu, Ivan Rakovec, knjigovodja v Ljubljani.²² Dr. Janežič je med obiskom spregovoril z vodstvom družbe o možnostih pomoči Slovincem, ki so se odpravljali v Ameriko.

Takoj po vrnitvi je škof Jeglič v sporazumu z dunajskim

vodstvom ustanovil pomožni odbor za ljubljansko škofijo, ki je nameraval v Ljubljani odpreti pisarno in svojo dejavnost razširiti tudi na izseljence iz Istre, Dalmacije in Hrvaške nasploh. V odbor je imenoval Gassnerja, Janežiča, Kalana, Kreka in Rakovca.²³ »Malo prepozno smo začeli; no, pa vsaj začetek je. V Ameriki je sedaj veliko delavcev brez dela in vračajo se mnogi nazaj v domovino.«²⁴

Z ustanovitvijo pomožnega odbora za ljubljansko škofijo pa se vendarle niso pretrgale vezi, ki jih je imel osrednji odbor Rafaelove družbe na Dunaju s slovenskimi izseljenci. Če ne drugače, so o njih objavljali novice ali jih vključevali v statistična poročila, pri tem pa so se največ lahko opirali na poročila dežel priseljevanja in poročila pristaniških oblasti, od koder so odhajali iz Evrope. Nekateri podatki iz let do ustanovitve samostojne Družbe sv. Rafaela v Ljubljani nam kažejo značilnosti obravnavanja izseljenskega vprašanja iz drugih virov. Dr. Janez Ev. Krek je bil nekaj časa tudi podpredsednik dunajskega vodstva.²⁵

Ameriške statistike so največkrat povezovalе Slovence in Hrvate in za leta 1900-07 naštele 227.339 priseljencev, kar je skupaj z drugimi južnimi Slovani predstavljalo 16 odstotkov izseljencev iz habsburške monarhije.²⁶ V letu 1908 je bilo v Združenih državah po istem viru okoli 100.000 Slovencev in 300.000 Hrvatov. Najpogosteje so se naseljevali v države, kjer so že bile večje skupine rojakov. Prednjačile so Pensilvanija, Illinois in Ohio, drugod so bile manjše skupine. Druga značilnost slovenskega in hrvaškega izseljevanja je bilo sezonsko izseljevanje, kar je pomenilo, da je bilo med izseljenci veliko tistih, ki so ponovno šli v Ameriko (leta 1905-06 je bilo le-teh 13,1 odstotka), in majhen delež žensk (1906-07 le 15,2 odstotka). Po poročilih sodeč, so slovenski in hrvaški izseljenci spadali med revnejše, od njih so bili revnejši le še Poljaki, Slovaki in Rutenci. Po stopnji nepismenosti med 32 in 45 odstotki so bili med avstrijsko-madžarskimi izseljenci na šestem mestu.²⁷ Glede organiziranosti izseljenskega življenja pa je mogoče reči, da so po številnih ustanovah prekašali druge narode. Omeniti velja 17 organiziranih cerkvenih skupnosti v letu 1903, slovenske šole v šestih večjih mestih, številna podporna društva in tisk. Svoje naloge sta v naslednjih letih opravljali obe izseljenski društvi sv. Rafaela, v Ljubljani in New Yorku. Od

dunajske centrale sta se v naslednjih letih ločila še odbora v Gorici (1912) in v Zagrebu (1913). Vsi so ohranjali stike z osrednjim vodstvom, svoje mesto pa so imeli tudi v poročilih o delovanju te izseljenske organizacije. Njeno glasilo **Der Auswanderer** (Izseljenec), ki je začelo izhajati leta 1910 na Dunaju, je kot mesečnik do začetka prve svetovne vojne prinašalo poročila o delu vseh izseljenskih ustanov v monarhiji.²⁸

Mogoče je reči, da je bila avstrijska Družba sv. Rafaela po zgledu drugih eden najbolj učinkovitih odgovorov na izziv, ki ga je javnosti prineslo izseljensko vprašanje. V življenju slovanskih narodov, ki so živeli v avstro-ogrski monarhiji, je izseljevanje prav na prelomu stoletja dobilo dramatične razsežnosti in zahtevalo sodelovanje vseh dejavnikov javnega življenja. Čeprav ni bil njen prvi namen reševati slovenske izseljence, je vendarle s samim obstojem in načinom dela pomagala, da je vprašanje izseljevanja in njegovega reševanja postalo problem Cerkve in drugih javnih ustanov tudi na Slovenskem. Cerkveni krogi so v organiziranju Rafaelove družbe po avstrijskem zgledu videli ustrezen način za pomoč izseljencem in osveščanja javnosti v njihov prid.

OPOMBE

1. Enciclopedia Cattolica, XI, str. 3-4
2. Leto svetnikov, IV, Ljubljana 1973, str. 554-558
3. Pisani, Ueberseeische italienische Auswanderung und der neue italienische Schutzverein Italica gens, Das Auswandererproblem, 2. d., Freiburg 1911, str. 5-10
4. V nemškem prostoru se je običajno imenovala St. Raphaels-Verein zum Schutze katolischer Auswanderer.
5. Arhiv avstrijske Rafaelove družbe je le v drobcih dosegljiv v dunajskem škofijskem arhivu (v nadaljevanju DAW), Ordinariatsakten, Vereine 11/4, St. Raphaelverein. V deželnem arhivu Nižje Avstrije je fond Rafaelove družbe izginil. Po mnenju arhivarjev se je to zgodilo v letu 1938, ko so bile katoliške organizacije prepovedane, njihovo gradivo pa uničeno.
6. Leto svetnikov, III, Ljubljana 1972, str. 675
7. St. Raphael-Verein, Lexikon für Theologie und Kircher (v nadaljevanju LThK), IX², str. 170-171

8. Ibid.
9. Peter Paul Cahensly, LThK, II², str. 873
10. Der Auswanderer, V, 1914, str. 46-48
11. Uradno se je imenovalo St. Raphaels-Blatt, Organ des St. Raphaels-Vereins zum Schutze katolischer deutscher Auswanderer.
12. DAW, poslanica
13. Ibid.
14. Stephen M. di Giovanni, Povijesni i kanonski vidici pastoralne brige za useljenike u Americi krajem 19. stoljeća, Novi kodeks i iseljenici, Zagreb 1986, str. 44-68
15. Franz J. Fischer, Religiös-soziale Fürsorge für die österreichischen Auswanderer, Das Auswandererproblem, str. 16-17
16. ADW, statut
17. ADW, Instruktion für die Hochw. Herren und P.T. Vertrauensmänner des Oesterreichischen St. Raphael-Vereins
18. Laibacher Diöcesanblatt, XV, 1890, str. 97-99
19. Poročilo drugega slovenskega katoliškega shoda 1900, str. 47
20. Domoljub, 15, 1902, str. 177-178
21. Ljubljanski škofijski list, XXXVIII, 1903, str. 64; Synodus Diocesana Labacensis quam diebus 31. mensis Augusti 1. 2. 3. 4. mensis Septembris 1903 habuit A. B. Jeglič, Labaci 1903, str. 100
22. Das Vaterland, 20. oktober 1903, št. 288, Poročilo, str. 5-6
23. Zgodnja Danica, I(LVI), 1903, str. 400; Ljubljanski škofijski list, XXXVIII, 1903, str. 105
24. A.B.Jeglič 19. decembra 1903
25. Der Auswanderer, II, 1911, str. 48-49
26. H. Fischer, Die Auswanderung der österreichischen Südslaven nach Nordamerika, Das Auswandererproblem, str. 18-20
27. Ibid., str. 19
28. Celoten naslov je bil: Der Auswanderer, Monatschrift für Auswanderung, Abwanderung, Saisonwanderung und Mädchenschutz und für das Oesterreichertum im Auslande, Mitteilung des österreichischen St.Raphael-Vereines zum Schutze katolischer Auswanderer.

ABSTRACT

**THE SOCIETY OF ST. RAPHAEL UP TO THE FOUNDATION
OF THE LJUBLJANA BRANCH***B o g d a n K o l a r*

Emigration presented the Church with a new kind of interest for members of its community. Of the numerous initiatives that sprang to life in order to help the emigrants along their way, the work of the Society of St. Raphael represents an original form, although it is similar in type to the church fraternities of the day. The society was founded in Germany in the 1870's and flourished mostly in German speaking areas. Under the influence of the German society, and with the cooperation of its leaders, the Austrian Society of St. Raphael was founded in Vienna in 1890. Since its target was all the population of the Austro-Hungarian empire, Slovenes encountered it early. Even before the foundation of the Council for the Diocese of Ljubljana, representatives of Slovene public life participated in its work and then took the central role in transplanting its activities into Slovene lands. Due to the fact that the public already had a positive opinion of it - some echoes are listed in this article - it prospered that much easier, even though ties to the central leadership in Vienna had not been severed. The pre-history of the beginnings of planned work for the Slovene emigrants within the Catholic church - through the Society of St. Raphael - is described.